

ISSN: 2149 - 9225
Yıl: 3, Sayı: 11, Aralık 2017, s. 730-733

Araş. Gör. Hasan KIZILDAĞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

hasan.kizildag@omu.edu.tr

Fuzuli BAYAT. Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, ISBN: 978-605-155-568-3, 192 sayfa.

Azerbaycan Bilimler Akademisi'nde araştırmalarını yürüten ve bir süre Gaziantep Üniversitesi'nde de çalışan Fuzuli Bayat'ın son kitabı, "*Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri*" başlığıyla Ötüken Neşriyat'tan çıktı. Bayat'ın bugüne kadar yayınlanan otuz dördüncü kitabı olan eser önsöz, kaynakça ve dizin bölümlerinin dışında sırasıyla "*Evrenin ve İnsanın Yaratılması: Tanrısal Ruhlar*", "*Kader, Ölüm ve Kalgançı Çağ*", "*Tanrıoğulları, Zincirlenmiş Kahramanlar*", "*İlk Atalar*", "*Türklerin İlk Şaman Ataları*" ve "*Hami Tanrıoğulları: Ölüme Meydan Okuma*" başlıklı altı ana bölümden oluşmaktadır. Bununla beraber her bölüm işlenen konular çerçevesinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Kitabın önsözünde Bayat, mitolojik hikâyeleri ve efsaneleri Türk şuurunun, dünya görüşünün, kültürünün ve nihayet kimliğinin ana kaynağı olarak ele alır. Ona göre bu mitolojik hikâye ve efsaneler ancak yazıya geçirildiği ve gelecek nesillere aktarıldığı ölçüde kültüre kaynaklık edecektir. Her halk kendi dünya görüşünün ürünü olan mitolojik anlatıları kendisi tanır, evren hakkında bilgi edinir ve Tanrı'nın yüceliğini anlamış olur. Ancak bazı halklar tarih içerisinde mitolojik hikâyelerini yazıya geçirmiş ve millî kültürlerini bu kaynak üzerine inşa etmiştir. Bayat'a göre bu ana kaynaktan beslenmeyen, mitolojik hikâye ve efsaneleri yalnızca sözlü edebiyatta yaşatıp yazıya ve sonraki nesillere aktarmayan milletlerin tarih sahnesinden silinmeleri tesadüf olmayacaktır. Örneğin zamanla film ve çizgi-filmlere dönüşen Yunan mitosları, Ege kıyılarında ve Anadolu'da yaşayan Yunan, Firig, Hitit, Hurri gibi halkların ortak

malıdır. Ancak yazıya aktaran Yunanlılar olduğundan, Firig, Hitit, Hurri vb. uygarlıklar tarih sahnesinden çekildikten sonra dahi bu mitoslar varlıklarını devam ettirmiştir.

Türk kültüründe ise sözlü kültürde yaşayan birçok mitolojik hikâye ve efsane yazıya aktarılamadığı için kaybolmuş/unutulmuş ve bu sebeple bugün, evren, insan ve Tanrı hakkında bilgilerimiz kısıtlı bir ölçüde gelişebilmiştir. Bayat, Klasik Türk Edebiyatı döneminde müelliflerin fikirlerini semboller ya da Arap ve Fars kültüründen aldıkları kahramanlar yoluyla işlediklerini ve Türk mitoslarının bu dönem eserlerinde kendine yer bulamadığını eleştirel bir dille belirtir. Türk mitoslarının çok az bir bölümü ancak XIX. yüzyıldan sonra yazıya aktarılarak kurtarılabilmiştir.

Kitapta yer alan mitolojik hikâyelerin çoğu Rusça olarak yazılmış, orijinalleri kaybolmuştur. Bu nedenle kitaba alınan mitler ve efsaneler tercüme, tebdil, yorum, değerlendirme ve yeniden ihya yoluyla millî şuura sadık kalınarak nakledilmiştir.

Birinci bölümde "*Evren Hakkındaki Öykü*" ile kronolojik bir başlangıç yapılmıştır. Yazar, kadim Türklerin evreni yukarı (gök), orta (yerüstü) ve aşağı (yeraltı) olmak üzere üç katman olarak tasavvur ettiklerini belirtikten sonra Altay, Tuva, Teleüt ve Yakut Türklerinde bu tasavvurun ortak ve farklı yönlerini vermiştir. Özellikle göğün tabakaları hakkındaki farklı tasavvurları Türk boylarında karşılaştırmalı olarak verilerek, hangi tabakada hangi kutsal varlığın yaşadığı, bu tabakalarda bulunan gök cisimlerini ve bu tabakaların vasıflarını ele almıştır. Bay Ülgen, Erlik Han ve Ag Ene (Ak Ana) hakkında tafsilatlı bilgi verildikten sonra farklı boylarca "*Dünyanın ve İnsanın Yaratılışı*"na dair anlatılan hikâyeler nakledilmiştir. Bu bölümde özellikle Ülgen ve Erlik arasında cereyan eden mücadeleler, yardımcı ruhlar, Tanrı katından kovulma, Erlik'in göklerden kovulması hadiseleri anlatılmıştır. Birbirine yakın dahi olsa Türk boyları arasındaki anlatı farklarının hikâyelerin bütününden yola çıkılarak yapılabilmesine imkân verilmesi kitabın dikkat çeken yönlerinden biridir. Yapılan birçok araştırmada belirli parçalar halinde bulunan yaratılış ve sonrasında gerçekleşen olayların anlatımı, bu kitapta toplanarak bütüncül bir okumaya yardımcı olmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda Üç Kurbustan, Oçurman, Sumer Ulı, Umay Ana ve Burhan Bakşi hakkında da bilgiler verilmiş, mitoslardaki hikâyeler işlevleriyle beraber nakledilmiştir.

İkinci bölümde "Kader, Ölüm ve Kalgançı Çağ" ele alınmıştır. Ülgen'in insanlara ölümlülüğünü bildirerek nihai kaderlerini bildirmesinin anlatılmasıyla başlayan bu bölümde Yara Çeçen, Aldar Köse, ölümden sonraki yaşam, cehennem inancı ve Tufan (Yayık) hakkında bilgi verildikten sonra kıyamet anlatılmıştır. Kıyametten önceki bölümlerde kötülük yapan ve tabiata zarar veren insanların günahları neticesinde Erlik'in yurduna gönderileceği ve orada sonsuz eziyet çekeceği anlatılır. "Kalgançı Çağ"la ilgili

anlatılardaysa kıyametin yaklaşmasıyla Erlik ve Ülgen arasındaki mücadelelerin artacağı ve yeryüzündeki canlıların yok olacağı nakledilmiştir. Yeniden dirilme ancak Tanrı'nın yeryüzüne inip "uyanın" emrini vermesiyle gerçekleşecektir.

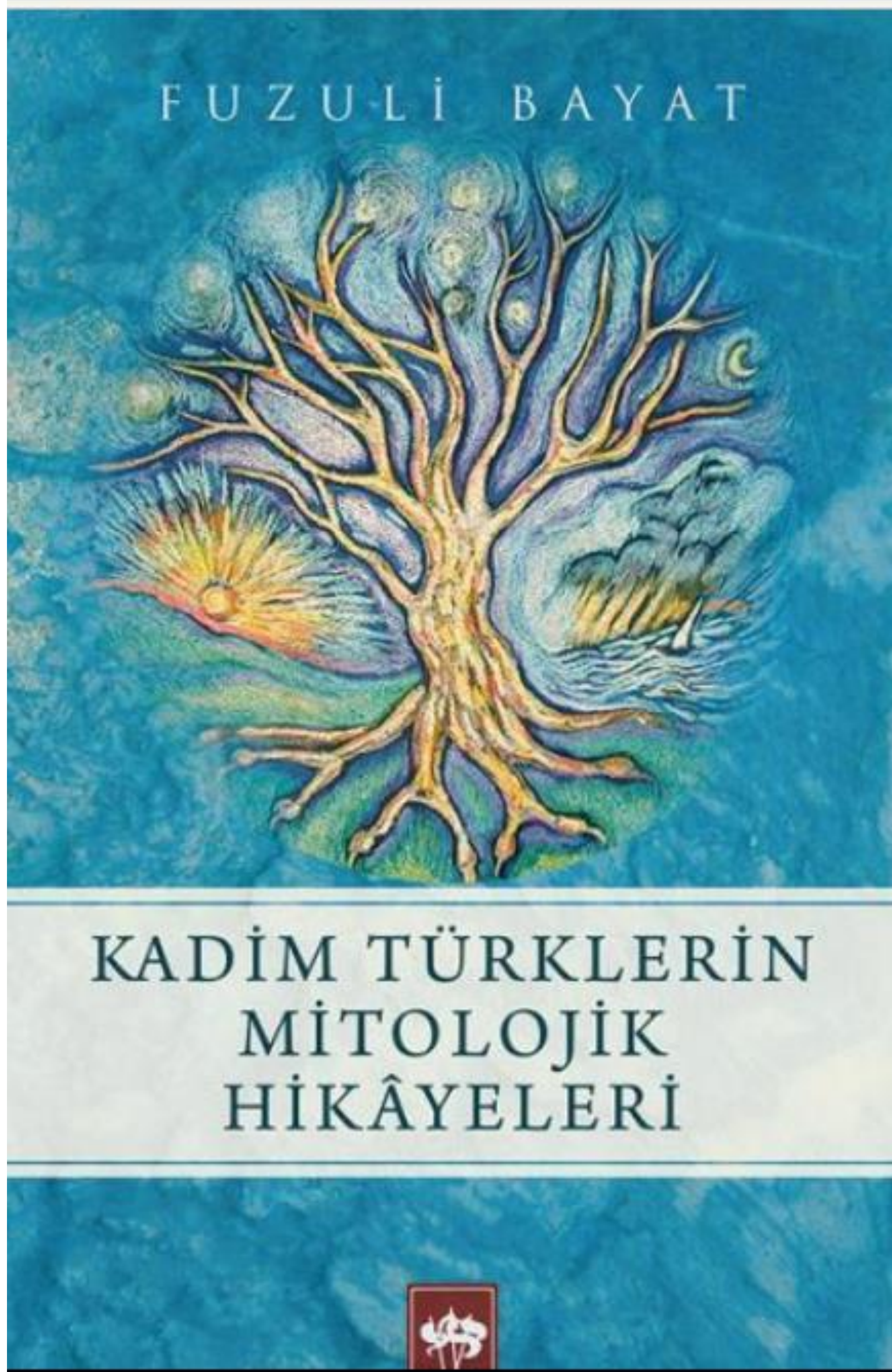
Üçüncü bölüm "*Tanrıoğulları, Zincirlenmiş Kahramanlar*" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Kan Caik, Babırgan (Yarkanat), Temir Boko, Çingis Ul, kız kaçıran kahramanlar, Şuno, Tas-Kara, Kala-Mambır, Erke-Mergen ve Geser gibi mitolojik kahramanlar hakkında bilgiler verilmiştir. Özellikle "Tanrıoğlu" kullanımı, birçok araştırmacı tarafından tartışmalı bulunsa da Fuzuli Bayat adı geçen bölümü bu şekilde adlandırmış ve Tanrıoğlu olduğunu belirttiği kahramanların vasıflarını ve maceralarını nakletmiştir.

Dördüncü bölümde "İlk Atalar" başlığı altında Türklerin menşei ile ilgili anlatılara yer verilmiştir. Türklerin bozkurttan türeyişi, Ergenekon ve Oğuz Kağan nakledilmiştir. Bunlarla beraber Türklerin soyunun Hz. Nuh'un oğlu Yafes'ten geldiği belirtilmiş ve Oğuz Kağan'ın bir İslam velisi olarak anlatıldığı bir Oğuz Kağan destanına da yer verilmiştir.

Beşinci bölümde "Türklerin İlk Şaman Ataları" ele alınmıştır. İlk şaman hakkında anlatılan farklı anlatılar bir arada verilmiştir. Örneğin anlatılardan birinde ilk Şaman'ın insanları Erlik'in emirlerinden uzak tutmak adına Tanrı tarafından eğitildiği anlatılırken, bir diğer anlatıda ilk Şaman'a bildiklerini öğretenin Erlik olduğu nakledilmiştir. Bu bölümde yanmayan ve öldürülemeyen Şamanlardan da bahsedilmiş ve bazı Şaman dualarına yer verilmiştir. Bölümde bir şaman'ın Erlik'in yurduna yani yeraltına yaptığı yolculuğun nakledilmesi de bölümün ilgi çeken kısımlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son bölümde ise "Hami Tanrıoğulları: Ölüme Meydan Okuma" başlığı altında yağmuru yağdıran Burkut Ata, kopuzun mucidi Korkut Ata ve ölümle olan mücadelesi, Kambar Ata, Baba Dekhan ve Bostancı Dede etrafında gelişen anlatılara yer verilmiştir.

Türk Mitolojisi üzerine farklı kaynaklardan derlenen ve bir araya getirilen bu eser, mitoloji üzerine çalışma yapacak araştırmacılar için bütüncül bir eser özelliği göstermektedir. Kronolojik sıraya uygun olarak, birçok Türk boy ve kabilelerinin mitolojik hikâyelerinin bir araya getirildiği ve özellikle Rusçadan yapılan tercümelerle daha evvel Türkçesi bulunmayan bazı mitolojik hikâye ve efsanelerin eklendiği bu eser, yazarın mitler hakkında yaptığı yorum ve eksik mitosların yeniden ihyasıyla alan için faydalı bir çalışma olma özellikleri taşıyor. Bu gibi çalışmaların ilhamıyla Türk Mitolojisi üzerine yapılacak yeni çalışmaların kapısının aralanmasını temenni ediyoruz.

FUZULİ BAYAT
KADİM TÜRKLERİN
MİTOLOJİK
HİKÂYELERİ